

WSTĘP

Wybór tekstów zawartych w niniejszej części obejmuje pisarzy wczesnochrześcijańskich greckich i syryjskich od I do VIII wieku.

Teksty greckie dotyczące Eucharystii pojawiają się już w wieku I po Chr., o ile tak będziemy datowali *Didache*. Są więc wcześniejsze niż teksty łacińskie i bogatsze od nich pod względem treści. Teksty eucharystyczne, początkowo rzadkie i fragmentaryczne, z biegiem czasu stają się coraz obszerniejsze, co zresztą widać z układu obydwu części.

Najstarsze teksty greckie: modlitwy, opisy Eucharystii oraz rozważania o Eucharystii, pokazują nam gminy tętniące życiem eucharystycznym i skupione wokół tego sakramentu. Wtedy jest głoszona nauka Chrystusowa, przyjmowane są sakramenty, Eucharystia stanowi centrum akcji społecznej – nie tylko składka służy na potrzeby gminy, a szczególnie biednych, ale Eucharystia niweczy podziały społeczne na wolnych i niewolników, ubogich i bogaczy, a zanoszona jest chorem,

komunia przypomina o najbardziej cierpiących. Wtedy też pojawia się pierwsza głębsza refleksja teologiczna zrodzona z polemiki św. Ignacego († ok. 107) i Ireneusza († ok. 202) z pregnostykami i gnostykami. Jest więc Eucharystia tym, o czym mówi dekret Soboru Watykańskiego II o liturgii wydany w tysiąc osiemset lat później: *fons et culmen* (źródłem i szczytem), i stąd ciągła aktualność tych tekstów.

Musimy sobie jednak wyraźnie powiedzieć, że nie we wszystkich regionach Kościoła widać gminy tak tętniące Eucharystią, jak to wynika z pism np. św. Ignacego. Stwierdzamy więc, że np. niewiele jest mowy o Eucharystii w pismach monastycznych, choć wiemy o uczestnictwie mnichów w cotygodniowej liturgii.

W III w. wielki egzegeta Orygenes († 254) podkreślać będzie związek Eucharystii i Słowa Bożego: Ciała i Słowa Chrystusa. Jego refleksja na ten temat stała się podstawą nauki o dwóch stołach: Eucharystii i Ewangelii, tak popularnej od średniowiecza. I w tym momencie dotykamy bardzo istotnej sprawy w nauce Ojców o Eucharystii – jest ona głęboko biblijna. W okresie patrystycznym nie było spekulacji teologicznych, np. na temat transsubstancjacji. Rozważania o Eu-

charystii rodzą się albo z refleksji na temat jej materii (znaczenie chleba złożonego z wielu ziarenek mąki, zlanego wodą, upieczonego ogniem [Ducha Świętego], oraz wina i wody używanej w tym sakramencie), albo też z egzegezy tekstów biblijnych. Eucharystia bowiem według Ojców była przepowiedziana w Starym Testamencie, a została zrealizowana w Nowym. W Starym widzimy ją w licznych figurach: Melchizedeka i jego dziwnej ofiary, manny – chleba z nieba (Rdz 14,18), Mądrości zwołującej na ucztę itd. (Mdr 9,1-16); w Nowym zaś Chrystus zapowiada ją na godach w Kanie (J 2,1-12), w mowie eucharystycznej w Ewangelii św. Jana (16), by w końcu zrealizować w Wieczerniku; na Eucharystię wskazywały krew i woda, które wypłynęły z boku Chrystusa, a uczniowie idący do Emaus poznali Chrystusa po łamaniu Chleba (Łk 24,13-32), tak jak to widzieli w Wieczerniku. Ojcowie ponadto często komentują wzmianki o Eucharystii w Listach św. Pawła.

Ojców nie interesuje mechanizm przemiany. Stwierdzali bowiem, że Ten, który stworzył świat, który przemienił wodę w wino, który sprawił, że woda wytrysnęła ze skały, może też przemienić chleb w swoje Ciało, a wino w swoją Krew.

Nie dziwimy się więc, że w tej sytuacji najbogatsze eucharystyczne teksty to komentarze biblijne, jak np. mistrzowskie komentarze św. Jana Chryzostoma († 407), w których zwraca on uwagę na stronę moralną – na te tajemnice straszliwe, do których człowiek podchodzi z drzeniem. Niemniej piękne teologicznie (choć nie literacko!) są komentarze św. Cyryla Aleksandryjskiego († 444), którego oryginalność i głębię teologiczną stopniowo się odkrywa. Naukę o Eucharystii możemy znaleźć w różnych kazaniach Ojców i ich homiliach, i w końcu w homiliach mistagogicznych.

Ten gatunek literacki zasługuje na szczególną uwagę. Katechumeni byli bowiem przez cały Wielki Post przygotowywani dogmatycznie poprzez katechezy i w czasie liturgii w Noc Paschalną otrzymywali trzy sakramenty paschalne: chrzest, bierzmowanie i Eucharystię. Następnie przez cały tydzień wielkanocny przychodzili do kościoła w białych szatach (stąd tradycja „białego tygodnia”). Katechumeni byli w te sakramenty wprowadzani (podkreślam – *wprowadzani*, a nie tylko o nich pouczeni), stąd nazwa katechezy *mistagogiczne* – od greckich słów: *mysterion* – tajemnica, sakrament i *ago* – prowadzę. W czasie tych katechez, głęboko biblijnych, pokazywano im za-

powiedzi Eucharystii (i pozostałych sakramentów paschalnych) w Starym Testamencie w figurach i jej realizację w Nowym. Kazania te stanowią nie tylko wykład, ale tchną radością z powodu tych sakramentów i ich przyjęcia przez „nowe szczepy” – neofitów (gr. *neos* – nowy i *fyton* – szczep). Zachowało się kilka zbiorów takich katechez. Najbardziej znane są te, które przypisuje się, prawdopodobnie niesłusznie, św. Cyrylowi Jerozolimskiemu († 386), a także zachowane po syryjsku Teodora z Mopsuestii († 428) czy Narsaja († 501) na Wschodzie i św. Ambrożego († 397) na Zachodzie.

W Jeszcze jeden aspekt charakteryzuje teksty eucharystyczne Ojców Wschodu – to rola Ducha Świętego, którego narzędziem jest kapłan sprawujący tę ofiarę. Wraz z refleksją nad Eucharystią rozwija się również refleksja nad sakramentem kapłaństwa i jego posługą, nad Dniem Pańskim, w którym najpierw sprawowano Eucharystię, czy nad świętością domu, w którym jest ona sprawowana.

Warto tu wspomnieć o charakterystycznym rysie teologii syryjskiej – jest to bowiem teologia pełna poezji i śmiałych metafor – zobaczymy je w tekstach św. Efrema († 373) czy Cyryllonasa (IV w.).

Nie można oddzielać nauki o Eucharystii Ojców wschodnich od nauki Ojców zachodnich, choć łatwo spostrzec różnicę pomiędzy nimi. Stąd też obydwie części książki są ze sobą ściśle związane, a wstępy nawzajem się uzupełniają.

Ta część, którą czytelnik zaczyna, nie stanowi wyczerpującego zbioru wschodnich i zachodnich tekstów eucharystycznych. Podajemy tu zaledwie niewielką antologię, aby ukazać ich piękno. Być może czytelnik, zachęcony przez nie, sięgnie do większych zbiorów czy opracowań. Wśród nich warto wymienić następujące pozycje: *Eucharystia pierwszych chrześcijan* (Kraków 2014), opracowana przez niżej podpisanego, zawierająca obszerny zbiór tekstów patrystycznych, ze wstępami autora zbioru, ks. J. Miazka (liturgia) i ks. A. Lufta (archeologia); piękny zbiór artykułów o Eucharystii Ojców połączonych z antologią tekstów patrystycznych *Pokarm nieśmiertelności* (Katowice 1987), opracowany przez profesorów ATK, o. E. Stanulę CSsR i ks. W. Myszora; antologia tekstów *Sakramenty wiary* (Kraków 1970); zbiór anafor przełożonych przez ks. H. Paprockiego *Wieczerza mistyczna* (Warszawa 1988). Zestawienie bibliograficzne podaje ks. M. Starowieyski w *Warszawskich Studiach Teologicznych* 4 (1991) 42–112.

Istnieje ponadto obszerny zbiór tekstów eucharystycznych podanych w oryginale i przekładzie hiszpańskim Jesús Solano (cytowany w źródłach). Ufam, że wkrótce uda się wydać w Polsce – obszerniejszy niż dotychczasowe zbiory – zbiór tekstów eucharystycznych.

ks. Marek Starowieyski

WYDAWNICTWO | PETRUS